

Cephelerden Müzeciliğe Bir Askeri Tarihçi: Feridun Dirimtekin (1894-1976)

Feridun Dirimtekin: A Military Historian's Life from Battlefields to a Museum Director's Office (1894-1976)

<https://doi.org/10.52792/tws.1283161>

Ahmet ÖZCAN

Araştırma Makalesi

¹ Prof. Dr. – Milli Savunma Üniversitesi Kara Harp Okulu, Tarih Bölümü.

ORCID: 0000-0001-7380-7102

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Ahmet ÖZCAN

Bu makalede geçen görüşler yazarın kendisine aittir, hiçbir kişi ve kurumu bağlamaz.

E-posta/E-mail:

aozcan@kho.msu.edu.tr

Geliş tarihi/Received:

6 Nisan 2023

Revizyon talebi/Revision

Requested:

27 Nisan 2023

Son revizyon /Last revision:

30 Nisan 2023

Kabul tarihi/Accepted:

30 Nisan 2023

Atf/Citation:

Özcan, Ahmet. "Cephelerden Müzeciliğe Bir Askeri Tarihçi: Feridun Dirimtekin (1894-1976)". *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*, 4, no. 1 (2023): XX-XX.

1912'de Harbiye Mektebi'nden mezun olduktan sonra Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı ve İstiklal Savaşlarında çeşitli cephelerdeki muharebelere katılan Feridun Dirimtekin, subaylıktan kıdemli yüzbaşı rütbesindeyken ayrılmıştır. Subayken son çalıştığı yer olan Harp Akademilerinde ayrıldıktan kısa bir süre sonra yine ders vermiş daha sonra çeşitli sivil kurumlarda yönetici ve kurul üyeliği yapmıştır. Dirimtekin, çalıştığı askeri ve sivil kurumlarla ilişkilendirilebilecek makale ve kitap türünden birçok yayına imza atmıştır. Tarih, Arkeoloji, Sanat Tarihi gibi alanlarda yazdığı eserlerinin önemli bir kısmı askeri tarihle ilgilidir. Muvazzaf subay olduğu yıllarda kaleme aldığı aynı zamanda ilk eserleri dönemin Harp Tarihi tetkikleri metodoloji ve anlayışına uygun olarak yazılan farklı cephelerdeki muharebeler üzerinedir. İlk eserleri Harp Akademisi'nde Harp Tarihi dersleri vermesiyle ilgilidir. Ordudan ayrıldıktan sonra da askeri tarih alanında yayınlar yapmaya devam etmiştir. Bu konuda onlarca eseri olmasına rağmen birçok askeri tarihçi gibi ölümünden sonra hatırlanmayan isimler arasındadır. Dirimtekin'in askeri tarihçiliğine odaklanan bu makalede yazarın hayatı ve eserleri ortaya konularak onun genel olarak tarih özel olarak da askeri tarih disiplindeki yerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Kısa biyografisinin de yer alacağı bu çalışma aynı zamanda Onun çalıştığı kurumların ve bu kurumlar vastasıyla yürüttüğü faaliyet alanlarının da tarihine katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Feridun Dirimtekin, Askeri Tarih, Askeri Tarihçilik, Harp Tarihi

Abstract

After graduating from the Military Academy in 1912, Feridun Dirimtekin participated in various battles on different fronts during the Balkan War, First World War, and the Turkish War of Independence. He left the military with the rank of senior captain. After leaving the military, he taught at the War College and later served as a manager and board member at various civilian institutions. Dirimtekin has published many articles and books related to the military and civilian institutions he worked for. A significant portion of his works in fields such as history, archaeology, and art history are related to military history. During his active-duty years, he wrote his first works on battles in different fronts, which were also in accordance with the methodology and understanding of the period's military history studies. His first works were related to teaching military history at the War College. Even after leaving the military, he continued to publish works in the field of military history. Despite having dozens of works in this field, like many military historians, he is not well-known after his death. This article focuses on Dirimtekin's military historiography and aims to reveal his life and works, as well as his place in history in general and in the discipline of military history in particular. This study, which includes a short biography, will also contribute to the history of the institutions he worked for and the fields in which he conducted activities through these institutions.

Key Words: Feridun Dirimtekin, military history, Turkish military historiography, operational military history

GİRİŞ

Bu makalenin konusu olan Feridun Dirimtekin, askeri ve sivil bürokraside yaptığı kurumsal işlerden daha fazla tanınmasını sağlayan tarihçi kimliğini yazdığı çok sayıda makale ve kitap türünden eserleriyle ortaya koymuştur. Buna rağmen tarihçilik ve tarihçi denildiğinde ilk akla gelen kurumsal yapılar ve üniversitelerde bu işi meslek olarak icra edenler olduğundan Dirimtekin gibi safahatı farklı mecralarda geçen birinin tarihçi olarak tanınma ve ölümünden sonra hatırlanma şansı yaşadığı ve yazdığı zamanlardaki muhatap kitlesinin niteliğiyle sınırlı kalmıştır. Tarihçi kimlikleri daha doğrusu tarihçiler, tarihçilerin araştırmaya değer bir alan olarak görmediği, görse de genellikle bir bağlama oturtmadığı az sayıda nitelikli çalışmanın konusu olmuştur. Bu tespiti daha çok modern tarihçilerle ilgili kullanabiliriz. Profesyonel bir meslek olarak tarihçiliğin ortaya çıkmadığı modern tarih yazımı öncesi tarihçileri bu anlamda daha şanslı olmuşlar eserleriyle birlikte biyografileri ve tarihçilikleri de araştırma konusu edinilmiştir. Hatta doğrudan tarihçileri kısa biyografi ve eserleriyle tasnif eden müracaat eserleri dahi hazırlanmıştır. Aynı şekilde tarih yazımının gelişimi üzerine benzer nitelikte, tarihçileri tarih yazımının tarihi içerisine oturtarak ele alan bazı müracaat eserleri de bulunmaktadır. Bu türden modern çalışmalar “Tezkire, Terâcim-i Ahvâl, Sicil-i Ahvâl, Sicil-i Osmanî, Osmanlı Müellifleri gibi bir yazım geleneği üzerine inşa edilmişlerdir. Modern tarihçilerin büyük çoğunluğu ise ancak birbirini tekrar eden yerli ansiklopedi maddelerinde yer bulabilmişlerdir. Tarih ve tarihe ilişkin alanlarda çok sayıda makale ve kitap türünden yayını bulunan Feridun Dirimtekin de benzer kaderi paylaşmış, eser vermiş birçok kişi gibi akademik inceleme konusu olmamıştır. Onun, bu makalenin esas konusu olan Askeri tarihçiliği ise çoğunu hayatının son yirmi beş yılında kaleme aldığı farklı alanlardaki çalışmaların gölgesinde kalmıştır.

Askeri tarih yazımı ile ilgili literatür çoğaldıkça askeri tarihçilik, askeri tarihçiler, askeri tarihle ilgili kurumsal yapılar ve yayınlar da araştırılmaya değer bir alan olarak varlık göstermektedir. Askeri tarihçilik ve tarihçiler üzerine yapılacak araştırmalar her şeyden önce bu disiplinin sorunlarını, gelişim aşamalarını, metodolojik zaafı, imkanları ve kaynaklarının ortaya konulmasına katkıda bulunacaktır. Çalışmalar arttıkça bu anlamdaki boşluğun doldurulması ihtiyacı daha fazla duyulmaktadır. Tarih araştırmalarının sadece tahkiye edilmiş olaylar ve olgular değil aynı zamanda değer, kanaat ve fikir üretimi işlevsel bir araç olarak görülmesi askeri tarih yazımı için de geçerlidir. Bu durumda askeri tarih metinleri ve metinleri yazan askeri tarihçilerin biyografileri, eserleri ve tarihçilikleri üzerine yapılacak incelemeler, askeri tarih alanının öğretimi, literatürün zenginleşmesi, geleceği, kurumsallaşması, geleneğin devrin şartlarına göre dönüşümü ve gelişmesi açısından önemlidir.

Feridun Dirimtekin hakkında ilk yazı Osman Nebioğlu'nun 1962 yılında yayımlanan *Türkiye'de Kim Kimdir?* Adlı eserindeki kısa biyografidir.¹ Reşat Ekrem Koçu'nun *İstanbul Ansiklopedisi*'ndeki Feridun Dirimtekin maddesinde Nebioğlu'na nispetle ayrıntılı bilgi verilmiştir.² Her iki yazı da kendisi henüz hayattayken yazılmıştır. Dirimtekin'e dair en ayrıntılı yazı ise ölümünden ise “Trakya Araştırmacıları'ndan Feridun Dirimtekin (1894-1976)” başlığı altında Semavi Eyice tarafından yayımlanmıştır.³ Ayrıca *Müzeler Bülteni* ve Turing Kurumu'nun süreli

¹ Osman Nebioğlu, “Dirimtekin (Dukakinoğlu), Feridun”, *Türkiye'de Kim Kimdir Ansiklopedisi*, (İstanbul: Nebioğlu Yayınevi, 1961-62), 222-223.

² R. Ekrem Koçu, “Dirimtekin, Feridun”, *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 8, 4606-4607.

³ Semavi Eyice, “Trakya Araştırmacılarından Feridun Dirimtekin, 1894-1976”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, (1979-80), 259-285.

yayınında da yazarın vefat haberiyle birlikte kısa biyografisi verilmiştir.⁴ Onun hakkında yazılanlar arasında Eyice'nin kaleme aldığı yazı, Dirimtekin'in memuriyet hayatının dışında özel hayatıyla ilgili bilgiler vermesi bakımından dikkat çekicidir. Bu yazının içeriği Eyice'nin kendisini yakından tanıdığını göstermektedir. Bibliyografyasını çıkarması ve ayrıntılı bir yazı kaleme alması da bu yakınlıktan kaynaklanmaktadır. Kapsamlı bir yazı olarak görünen *Atatürk Ansiklopedisi*'ndeki Feridun Dirimtekin maddesi hemen hemen Reşat Ekrem Koçu'nun *İstanbul Ansiklopedisi*'ndeki maddesi ve Eyice'nin bibliyografyasını vererek yazdığı makale üzerine inşa edilmiştir.⁵ *İslam Ansiklopedisi*'nin “Dirimtekin, Feridun” maddesini Semavi Eyice yazmıştır. Bu madde, yine kendisi tarafından yazılmış mevcut bilgilerin tekrarıyla beraber son paragrafında onun araştırmacı kimliğini ortaya koyan bir yorumu içermektedir.⁶ Bahsi geçen yazıların dışında Dirimtekin'in tarihçiliği ve eserleri üzerinden akademik düzeyde inceleme, tez, araştırma türünden herhangi çalışma bulunmamaktadır. Tarih, askeri tarih, sanat tarihi, mimari, askeri mimari, arkeoloji gibi alanlarla ilişkili eserlerinin yanı sıra idari görevleriyle araştırma ve araştırmacılara hizmet eden Dirimtekin'i askeri tarihçiliğiyle ele alan makalemiz dolaylı olarak adı geçen alanlardaki araştırmalara da katkı sunacaktır.

Bu makalenin esas amacı bir askeri tarihçi olarak Feridun Dirimtekin ve onun bu alanda ele alınabilecek eserlerine dikkat çekmek ve askeri tarihçi sıfatıyla değerlendirmektir. Makalenin onun hakkında yazılan mevcut ansiklopedi maddeleri ve yazılardan farkı özellikle Harbiye Mektebi'nden mezun olmasından emekli olduğu zamana kadarki dönemi içeren askeri safahatının Askeri Arşivdeki kayıtlara göre ve askeri ve mesleki safahatıyla tarihçiliği arasındaki bağın yeniden değerlendirilmesi, mevcut yazılardan yararlandığı gibi yeni bilgiler eklenmiş olmasıdır.

DOĞUMU, AİLESİ VE HAYATI

Bahriye İnzibat Askeri Sermemuru Kolağası Mehmed Cemal Bey ve Sıdika Hanım'ın evliliğinden doğan Mehmet Feridun Dirimtekin Kabataş/Cihangirli'dir⁷ Doğum tarihiyle ilgili olarak bazı yerlerde 1895 tarihi geçse de resmi Terceme-i hâl kâğıdı ve Harbiye Mektebi künyesinde doğum yılı ve günü ayrıntılı olarak verilmektedir. Hakkında yapılan resmi işlemlerde dikkate alınan kayda göre doğum tarihi tam olarak 27 Mart 1894'tür.⁸(15 Mart 1310) Soyadı kanunu çıkana kadar yüzlerce yıl önce Osmanlı Devleti'nde görevlerde bulunmuş Dukakinzade olarak tanınan soylu bir ailenin adını kullanmıştır. Dukakinzadeler, Fatih Sultan Mehmet'in Arnavutluk'u Fethi sırasında yerel derebeylerindendi. Fetih sonrasında bu aileden bazıları İtalya'ya kaçarken iki şahıs Osmanlı'ya sığınarak Müslüman olmuşlardır. Köklü bir aile lakabı olan Dukakinzade'yi bazı eserlerinde kullanan Dirimtekin, Soyadı Kanunu çıkınca Dirimtekin soyadını almıştır.⁹ Harbiye Mektebi kayıtlarında beyaz çehreli, ela gözlü ve 1,78 boyunda olduğu belirtilmiştir.

⁴ “İstanbul Ayasofya Müzesi Müdürlüğünden Emekli Feridun Dirimtekin Vefat Etti”, *ICOM-Müzeler Bülteni*, sy. 14 (1976), 6; “Yönetim Kurulu Başkanımız Feridun Dirimtekin Vefat Etti”, *TOK Belleteni*: Haberler Belleteni, 55/334 (1976), 1.

⁵ Eyüp Kul, “Feridun Dirimtekin” *Atatürk Ansiklopedisi*, Erişim: 26 Nisan 2023, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mehmet-feridun-dirimtekin-1894-1976/>

⁶ Semavi Eyice, “DİRİMTEKİN, Feridun,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Erişim: 26 Nisan 2023, <https://islamansiklopedisi.org.tr/dirimtekin-feridun>

⁷ Eyice, agm., 260.

⁸ Millî Savunma Bakanlığı Arşivi, *Subay Şahsi ve Emeklilik Dosyaları*; Millî Savunma Üniversitesi Kara Harp Okulu Arşivi, *38 Numaralı Künye Defteri*, 177.

⁹ Eyice, agm., 260.

İlk ve orta öğrenimini İzmir’de gören Dirimtekin, lise öğrenimini Kuleli Askerî Lisesi’nde 1910’da tamamlamış ve aynı yıl (14 Eylül 1910) girdiği Harbiye Mektebi’nden Haziran 1912’de 1328C-P.02 sicil numarasıyla Piyade Teğmen rütbesiyle mezun olmuştur. Mezun olduğunda 18 yaşında genç bir subay olarak kendini birbiri ardına gelecek savaşların içinde bulacağı bir hayatın içine girmiştir. Dirimtekin’in mezun olmasıyla birlikte ilk tayin yeri Şam’da bulunan 8. Kolordu olmuştur. (10 Ağustos 1912) Kısa bir süre sonra buradan Balkan Savaşı’nın ikinci safhasında muharebelere katılmak üzere cepheye gönderilmiştir.¹⁰(1913) Şahsi dosyasında Balkan Savaşlarında Doğanarslan Muharebesi’ne katıldığı yazılsa da hangi birlikte bulunduğu belirtilmemiştir. Dirimtekin’in katıldığı Doğanarslan Muharebesi özetle şu şekilde gelişmiştir; 7 Şubat 1913’te Bulgarların sol kanadının Doğanarslan Çiftliği olarak bilinen mevkiye kadar uzandığı ve Çiftlik etrafında bir tabur ile bir bataryalık tahkimatı olduğu anlaşılmıştı. 7 Şubat 1913 tarihli Mürettep Kuvvetler Komutanı tarafından yayımlanan bir emirde 27. Tümen’in, Doğanarslan civarında düşmanın az sayıda askeri bulunmasından dolayı buraya uzanan unsuruna taarruz etmesi planlandı. Mürettep Süvari Alayı 27. Nizamiye Tümeni emrine girerken Karahisar ve Trabzon Alayları birer dağ ve sahra bataryası ile komutanın doğrudan emri altında genel ihtiyatı oluşturacaklardı. Türk birlikleri 8 Şubat’ta Doğanarslan’ın batı sırtlarını tuttular. İlk aşamada bu sırtlar tutulup, düşman mevzileri düşürülse de kısa bir süre sonra tekrar kaybedildi.¹¹ Kısaca muharebe bu şekilde cereyan etmiştir.

Dirimtekin, Balkan Savaşı bittikten sonra yılında küçük zabıt yetiştirmek için Edirne’de açılmış olan Küçük Zabıt Numune Taburu 4’üncü bölümünde görevlendirilmiştir. Bu sırada üsteğmen rütbesine terfi etmiş, Birinci Dünya Savaşı başladıktan sonra önce Çanakkale Cephesi’nde Cenup Grubu Muharebelerine katılmıştır¹². Buradan da üsteğmen rütbesiyle Kafkas Ordular Grubu Karargâhı Harekât Şubesi’ne kurmay olarak atanmıştır. Savaşın bittiği sene 5. Ordu Erkan-ı Harbiyesi’nde görev almış, aynı yıl içinde buradan Harbiye Nezareti yaverliğine tayin edilmiştir. 1919 yılında Harp Akademisi ikinci sınıfına terfi etmiştir. Milli Mücadele’de Anadolu’ya geçmek için kullanılan İnebolu-Kastamonu-Ankara güzergahını kullanarak Milli kuvvetlere katılmış ve Batı Cephesi’nde 1. Kolordu Erkan-ı Harbiyesinde görev verilmiştir. Burada, 1. Süvari Tümeni ve 5. Kolordu Komutanlığında kurmay görevlerinde bulunurken yüzbaşı rütbesine terfi etmiştir. 1923’te kurmaylık tahsilini tamamlamak için Harp Akademisine gelmiştir. 1924’te tamamladığı kurmaylık eğitiminden sonra Genelkurmay Talim ve Terbiye Dairesi’ne atanan Dirimtekin, 1924-1927 yılları arasında Harp Akademisinde öğretmenlik yapmıştır. Ayrıca kendisine tahsil kıdem zammı verilmiş ve kıdemli yüzbaşı olmuştur. Önceki yıllarda da bulunduğu harplerle ilgili kendisine zam verilmiştir. Dirimtekin, katıldığı tayyare uçuşlarındaki derecelendirmede 9 numara almıştır.¹³

Dönemi bizzat yaşayanlar tarafından genellikle “On Yıl Savaşı” olarak tanımlanan Balkan ve Millî Mücadele’deki Muharebelerin yapıldığı cephelerin birçoğunda bulunmuştur. Balkan Savaşı’nda Bolayır Muharabesi, Birinci Dünya Savaşı’nda Çanakkale’de Cenup Grubu Muharebeleri, Kafkas Cephesi Muharebeleri, Milli Mücadele döneminde ise Kütahya-Eskişehir Muharebeleri, Sakarya Meydan Muharebesi, , Sakarya Zaferi sonrası Takip Harekatı, Afyon-

¹⁰MSB Arşivi, *Subay Şahsi ve Emeklilik Dosyaları*, MSÜ Kara Harp Okulu Arşivi. *Harbiye Mektebi 38 Numaralı Künye Defteri*, 177.

¹¹Hüsni Ersü, *1912-1913 Balkan Savaşı’nda Şarköy Çıkarması ve Bolayır Muharebeleri*, Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, 63-127.

¹²Bknz. Mehmed Nihad, *Harb-i Umumi’de Seddülbahir Muharebatı*, Askeri Matbaa, 1336.

¹³MSB Arşivi, *Subay Şahsi ve Emeklilik Dosyaları*.

Dumlupınar Meydan Muharebesi ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi ve Salihli Muharebelerine katıldığı dosyasında kayıtlıdır. Katıldığı Muharebelere istinaden, Harp Madalyası, Harp Liyakat Madalyası, 5. Mecidiye Nişanı, 1338'de T.B.M.M. takdirnamesi ve 1927'de İstiklal Madalyası almıştır. Almanca ve Fransızca'yı iyi bildiği İngilizceden Türkçeye tercüme yapabilir olduğu da şahsi dosyasından anlaşılmaktadır.¹⁴ Onun yabancı dil bilgisi telif ve tercüme eserlerinde de görünmektedir.

Harp Akademisi'nde kendisi de bir askeri tarihçi ve devresi olan Fahri Belen, Şükrü Sökmensüer, Asım Tınaztepe, Sadık Aldoğan gibi tanınmış subaylar onun arkadaşları arasındaydılar.¹⁵ Akademide taktik ve harp tarihi derslerine girdiği dönemde ileriki kısımlarda ele alacağımız askeri tarihle ilgili ilk eserleri de yayımlanmaya başlamıştır. Akademideki görevinden ayrılışı aynı zamanda askerlik mesleğinden ayrılışıyla ilgilidir. Evliliğini azınlık ailelerinden birinin kızıyla yapmış olması askerlik mesleğinden 1927 yılında ayrılmasına neden olmuştur. Oysa altı yıldır evliydi. Beyoğlu'nun tanınmış ailelerinden Arap asıllı Katolik Hristiyan Frej ailesinin kızı Anjel ile 10 Nisan 1921'de evlenmişti. Azınlıklardan bir kadınla evli olmasından dolayı 7 Haziran 1926 tarih ve 912 sayılı Ordu Zabitan ve Memurini Kanununun beşinci maddesine istinaden 1927'de emekliye sevk edilmiştir.¹⁶ Böylece kıdemli yüzbaşı rütbesinde iken askerlik safahatı sona ermiştir. Bir süreliğine Almanya'ya giden Dirimtekin'in tekrar döndüğünde akademide ders vermek istemiş ve bununla ilgili bir müracaatta bulunmuştur. Bu müracaatı üzerine kendisine olumlu bir cevap verildiğini gösteren Genelkurmay başkanlığı XII şube çıkışlı 7 Teşrin-i Sani 1932 tarih ve 68962 sayılı bir belge verilmiştir. Cevabın içeriğinde, Dirimtekin'in Harp Akademisi'nde ücretli olarak çalışması açısından bir engel bulunmadığı hatta kendisinin eski bir subay olmasından dolayı tecrübelerinden yararlanılmasının faydalı olacağı belirtilmektedir. Verilen cevabın olumlu olması üzerine 1932'de Harp Akademisi'nde yeniden Harp Tarihi derslerini vermeye başlamıştır.¹⁷ Seksen iki yaşında vefat eden Dirimtekin subay olarak başladığı askerlik mesleğinden genç denilebilecek bir yaşta ayrılmıştı, fakat askeri kurumlarla ilişkisini kesmemiş, askeri yayınlar çıkarmış ve Harp Akademisi'nde ders vermeye devam etmiştir.

Askerlikten ayrıldıktan beş yıl sonra tekrar başlayan Harp Akademileri'ndeki öğretmenliği 1935 yılında Türk Hava Kurumu'nda en uzun başkanlık görevi yürüten Emekli Albay Fuat Bulca'nın¹⁸ yardımcısı olarak çalışmaya başladığında tekrar sona ermiştir. Her ne kadar sivil bir kurum olarak görünse de Türk Hava Kurumu'nun orduyla yakın ilişkisi bulunmaktaydı. Nitekim bu kurumun misyonu arasında askeri havacılığın gelişimine katkı sağlamak da vardır. Dirimtekin'in Türk Hava Kurumu'nda çalıştığı dönemde gençlere havacılığı sevdirmek için paraşüt kursları açılmış, yelken uçuş kampları kurulmuştur. Askerlikten ayrılmadan önce muharip subaylığın yanı sıra askeri öğretmenlik de yapan Dirimtekin, gençlerle diyalog kurma konusunda önceki meslek hayatında birçok tecrübe edinmiştir. Ayrıca uçuşla ilgili daha önce almış olduğu eğitim de bulunmaktaydı. Dolayısıyla havacılığa da yabancı değildi.

Türk Hava Kurumu Başkanı Fuat Ali Bulca'nın 1925-1939 yılları arasında Başkanlık yaptığı bu kurumdaki görevinden ayrılmasından sonra Dirimtekin de Türk Hava Kurumu'ndan ayrılmış,

¹⁴ MSB Arşivi, *Subay Şahsî ve Emeklilik Dosyaları*.

¹⁵ Eyice, agm, 262

¹⁶ MSB Arşivi, *Subay Şahsî ve Emeklilik Dosyaları*.

¹⁷ MSB Arşivi, *Subay Şahsî ve Emeklilik Dosyaları*.

¹⁸ Türk Tarih Kurumu, "Başkanlarımız" Erişim: 27 Nisan 2023, <https://www.thk.org.tr/baskanlarimiz..>

İstanbul Beden Terbiyesi Müdürü olarak atanmıştır. Onun gençlikle ilgili faaliyetleri 1939 yılında İstanbul'da Beden Terbiyesi Bölge Müdürü olarak atanmasıyla yeni bir safhaya girmiştir. Bu göreve atandığında Beden Terbiyesi Genel Direktörü yine bir asker olan Tümgeneral Cemil Tahir ile çalışmıştır. Eyice, Dolmabahçe Stadyumu'nun yapılmasını Dirimtekin ile ilişkilendirmiştir, fakat Cemil Tahir'in Başvekalet'e gönderdiği resmi yazıda, Dirimtekin göreve başladığında Dolmabahçe Stadyumu'nun inşasıyla ilgili hazırlıkların tamamlandığı anlaşılmaktadır.¹⁹ Bu durumda Dolmabahçe Stadyumu'nun yapımı Dirimtekin'den önceki dönemdi bir hazırlık süreci geçirmiş o görevdeyken birinci kısmının yapımı tamamlanmıştır. 6 Haziran 1936'da kurulan Tenis – Dağcılık ve Eskrim Kulübü'nün yeni binalarının yapımı da Onun Bölge Müdürlüğü'nden ayrıldığı 1944 yılına denk gelmektedir. Dirimtekin'in gayretleriyle seçkin eskrimciler daha önce başlayan tenis ve dağcılık kollarından sonra üçüncü spor kolu olarak bu kulüpte toplanmışlardır.²⁰ Bölge Müdürü olduğu dönemde Vefa, Beykoz Spor Kulübü sahaları inşa edilmiş, Beşiktaş ve Fenerbahçe spor sahaları düzenlenmesinde aktif rol alarak Türk Sporunun kurumsal gelişiminde katkı sağlamıştır.²¹

Dirimtekin, Beden Terbiyesi Bölge Müdürlüğü görevini yürüttüğü dönemde aynı zamanda Eminönü Halkevi Başkanlığına getirilmişti. Başkanlık yaptığı 1942-1946 yılları arasında, faaliyetleri ve bulunduğu şehrin kültürel potansiyeli itibarıyla ülke genelindeki Halkevleri arasında öne çıkan Eminönü Halkevi'nde halka açık sosyal, kültürel ve yayıncılık faaliyetleri yürütmüştür.²² Halkevi'nin Tarih ve Müze şubesi tarafından 1942-1945 arasında Tarihi ve Mimari Anıtlar Resim Sergisi yapılmıştır. Burada sergilenen eserlerin kataloğu üç ayrı broşür olarak yayımlanmıştır.²³ İlk broşürde eski başkan Yavuz Abadan'ın adı bulunmaktadır. Ayrıca Eminönü Halkevi binasının yenilenmesi yönünde çalışmaları olmuştur. Reşat Ekrem Koçu onun başkanlığı dönemini Eminönü Halkevi'ni en faal zamanı olarak tanımlar.²⁴ Başkanlıktan ayrıldıktan sonra da Halkevi'nin idare kurulunda yer almıştır. Verilen bilgilerden anlaşılacağı üzere Dirimtekin'in ömrünün sonuna kadar sürdürdüğü İstanbul tarihi, mimari, arkeolojik eserleri üzerine araştırmalarının ve ilgisinin uygulamalı olarak başladığı ilk yer Eminönü Halkevi'dir. Bu ilgisi İstanbul Arkeoloji Müzeleri ile de bağlantı kurmasını, tanınmasını kolaylaştırmış, ilerleyen yıllardaki faaliyet alanı ve eserlerinin konusunu belirlemede etkili olmuştur.

Dirimtekin'in İstanbul'daki yöneticiliği ve yerel yönetimleriyle ilişkisi 1946-1950 yılları arasında ise Şehir Meclisi üyeliği ve İmar Karma Komisyonu Başkanlığı'na seçilmesiyle farklı bir boyut kazanmıştır. O, daha 1934'te İstanbul Vilayeti Umumi Meclis Üyesi olmasıyla bu şehre dönük faaliyetlere kurumsal düzeyde ilk adımını atmıştı. 1930-1940 ve daha yoğun olmak üzere 1950'li yıllarda İstanbul'un modern bir kent görünümünü kazanması ve şehrin ihtiyaçlarına bağlı olarak imar ve kentsel düzenleme çalışmaları başlatılmıştı. Bu çalışmalar sırasında karşılaşılan sorunlar arasında şehrin eski çağlardan o döneme kadar getirdiği yer üstü ve altındaki mirasın durumu önemli bir yer tutmaktaydı. İstanbul'da Roma-Bizans ve Osmanlı dönemine ait yer üstündeki anıtsal eserler olduğu kadar yer altı da arkeolojik zenginliğe sahipti. Bundan dolayı eski eserler üzerinde durulmayı

¹⁹ Devlet Arşivleri Başkanlığı. BCA. *Muamalat Genel Müdürlüğü*, 81-534-10,28/10/1939.

²⁰ Tenis Eskrim Dağcılık Spor Kulübü, "TED'in Tarihçesi", Erişim: 27 Nisan 2023, <https://www.tedclub.org.tr/sayfalar/detay/24/ted-in-tarihcesi>

²¹ Eyice, agm., 262.

²² Bkz. Mahmut Kocağa, *Eminönü Halkevi*, (İstanbul Üniversitesi/Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005).

²³ Devlet Arşivleri Başkanlığı. BCA. *Cumhuriyet Halk Partisi*, 1727-1020-2, 24/05/1945.

²⁴ Koçu, agm., 4607.

gerektiren bir sorundu. Ayrıca yeni rejim için arkeoloji ve sanat tarihine ilişkin tarihi eserlerin korunması ve tanıtılması Türkiye için muasır medeniyete ulaşmanın yollarındandı.²⁵ Osmanlı döneminden beri bu eserlerin korunması ve çalışma yapılması konusunda yapılan düzenlemelere rağmen tatmin edici mesafe alınmamıştı. Bundan dolayı eski eserler ve bunlarla ilgili kurumsallaşma sürecinin başlatılması gerekiyordu. 1948'de, Arkeoloji Müzeleri Müdürü Aziz Ogan tarafından, 1917'de kurulmuş olan ve belirli bir durağanlıktan sonra faaliyetlerini yeniden aktifleştiren İstanbul Eski Eserleri Koruma Encümeni'nin aktif hale getirilmesi bu sürecin devamı olmuştur. Dirimtekin bu encümenin üyeliğine seçilerek doğrudan doğruya eski eserler ve şehir arkeolojisi alanına girmiş oluyordu. Dirimtekin, 1950'de şehir meclis üyeliği sona erdiğinde Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nda başkan yardımcısı olarak çalışmaya başlamıştır. Bu kurumda çalışırken Eski Eserleri Koruma Encümeni'nde üyeliği devam etmiştir.²⁶

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye daha dışa açık bir dış politika sürdürmeye başlamıştır. Bunun etkisi kültürel ve bilimsel alanları kapsayacak şekilde genişletirken faaliyetleri de artırmıştır. Bu dönemin faaliyetlerden biri de 19. Yüzyılın sonlarında Avrupa'da yapılmaya başlanan Müsteşrikler kongresiydi. Geleneksel hale gelen bu toplantının ilki 1873'te Paris'te²⁷ 22'ncisi 1951'de İstanbul'da yapıldı. Prof. Zeki Velidi Togan başkanlığında İstanbul'da toplanan Milletlerarası 22. Müsteşrikler Kongresi'nin tertip komitesinde turizm ve rehberlik komisyonu başkanı olarak Dirimtekin'de bulundu.²⁸ Ayrıca Kongre'de İstanbul'da Tekfur Sarayı'nın kuzeyinde yapılan kazı raporlarını içeren bir bildiri sundu.²⁹ Dirimtekin, 1953'te İstanbul'un Fethi Kutlamaları için önceki yıllarda oluşturulan komite ve İstanbul Fetih Cemiyeti'nin faaliyetlerine de aktif olarak katıldı. Bu Cemiyetin dergilerinde yazdı ve yayınevinden kitapları yayımlandı. 1955' İstanbul'da yapılması planlanan IX. Uluslararası Bizans Araştırmaları Kongresi hazırlıkları devam ederken Ayasofya Müzesi müdürlüğüne atandı. Zaten kendisi tertip komitesi başkanı Arif Müfit Mansel'in davetiyle tertip kongresine hazırlıklar safhasında alınmıştı. Ayasofya Müzesi müdürlüğünü 1971'e kadar sürdürecektir olan Dirimtekin için müze müdürlüğü arkeoloji ve müzeciliğin içinde aktif olarak yer alacak bir fırsat doğurmuştur. Ayrıca araştırma konuları arasına Osmanlı tarihinin yanı sıra artık özellikle Sanat tarihi ve arkeolojik konularda Bizans çalışmaları da girmiştir.³⁰

Feridun Dirimtekin, Ayasofya Müzesi Müdürlüğü, İstanbul Eski Eserleri Koruma Encümeni üyeliği ve İstanbul Fetih Derneği üyeliklerinde bulunurken yürüttüğü faaliyetlerle tamamıyla eski eserlere yoğunlaşmıştır. Bu süreçte kısa bir süre Arkeoloji Müzesi Müdürlüğüne de vekâlet eden Dirimtekin, 1956-1960 yılları arasında, İstanbul'da imar faaliyetleri çerçevesinde yapılan düzenlemelerde de danışman olarak bulunmuştur. 1961 yılı Şubat ayında Ankara'da toplanan Müzeler Danışma Kurulu'nda çalışmış ve hazırlanan rapora katkı sunmuştur. Ayasofya

²⁵ İstanbul'un 1930 ve 1940'lı yıllardaki imar faaliyeti ve modern kentleşme açısından düzenlenmesi konusunda bkz. E. Zeynep Suda (Güler) "1930 ve 1940'larda İstanbul'da Modernleşme ve Kentsel Planlamaya Dair Düşünceler" Prof.Dr.Cemil Oktay'a Armağan: Tarih ve Siyaset Üzerine Yazılar, Editörler: İnci Özkan Kerestecioğlu ve H.Birsan Hekimoğlu, (Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları, 2021)

²⁶ Eyice, agm, 263.

²⁷ Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, "XXVI. Delhi Milletlerarası Şarkiyatçılar Kongresi", *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, Cilt 4, Cüz 1-2, 1964, 104.

²⁸ Eyice, agm.,

²⁹ Zeki Velidi Togan, "XXII. Beynelmül Müsteşrikler Kongresinin Meaisi ve İslam Tetkikleri", *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, Cilt I, Cüz 1-4, 1953, 28.

³⁰ Eyice, agm, 263; Kul, "Mehmet Feridun Dirimtekin", *Atatürk Ansiklopedisi*, Erişim: 28 Nisan 2023, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mehmet-feridun-dirimtekin-1894-1976/>

Müzesi Müdürlüğü sırasında *Ayasofya Müzesi Yıllığı* adlı 1969'da 8. Sayısından sonra yayın hayatına ara veren süreli yayın çıkarılmasını sağlamıştır.³¹ Burada yazdığı birkaç cümlelik önsözde bu Yıllığın, müzeyi daha iyi tanıtmak ve yapılan çalışmaların sonuçlarını yaymak için çıkarıldığı belirtilmiştir. *Ayasofya Yıllığı*'nın ilk sayısı müzenin 1957-1958 faaliyetlerini içermektedir.³²

Dirimtekin'in Ayasofya Müzesi Müdürü olması ve bu görevi sırasında Bizans eserleri üzerinde yaptığı çalışmaları onun yurtdışında da tanınmasını sağlamıştır. Bu süreçte Yurtdışında Bizans çalışmaları yapan yabancı uzmanlardan ardi ardına davetler aldı. Bu davetlerde İstanbul'un Bizans devri eserleriyle ilgili konferanslar verdi. 1955'te İstanbul'da toplanan Uluslararası Bizans Araştırmaları Kongresi'nde tertip heyetindeki görevinin yanı sıra bildiri de sunmuştu. Bizans ile ilgili geleneksel olarak yapılan bu kongrenin 1958'de Münih ve 1966'da Oxford'da düzenlenenlerine de bildirimleriyle katıldı. Yurtdışında tanınmaya başlaması çalışma alanlarıyla ilgili akademik kurumlara üyelik şeklinde devam etmiştir. Örneğin, 1958'de Alman Arkeoloji Enstitüleri'ne muhabir üye daha sonra asli üye olarak seçilmiştir. Ayrıca Türk-İngiliz Kültür, Türk-Amerikan Üniversiteler Derneklerinin ve Akdeniz Akademisi'nin üyeliklerine de seçilmiştir. Yurtdışında tanınırlığı artarken 1960'ta İspanya devletinin *Isabelle la Catholique* nişanının *commandeur* rütbesi, Yunan devletinin Phoenix, İtalya'nın *Al merito della Repubblica Italiana* ile Fransız hükümetinin nişanlarına layık görülmüştür.³³

Feridun Dirimtekin'in hayatına bakıldığında askeri ve sivil idari görevleri onun araştırmacı kimliğini engellemediği gibi aksine araştırmalarını kolaylaştıracak imkanlar sunmuştur. Uzun yıllardır oturduğu, Şişhane meydanına bakan Frej adlı aile apartmanının satılmasından sonra Ayasofya'nın Bâbihümayun tarafındaki, Sultan Abdülmecit devrinde Mimar Fossati tarafından yapılan ve 1946'dan beri müdür lojmanı olarak kullanılan Hünkâr Kasrı'nda emekli olana kadar oturmuştur. Emekli olduktan sonra ise Harbiye-Osmanbey'de bir apartman dairesine yerleşmiştir. 26 Eylül 1976'da vefat eden Dirimtekin'in cenazesi öğle namazından sonra Feriköy Mezarlığı'na defnedilmiştir.³⁴ Böylece İstanbul Cihangir'de başlayan hayatı doğduğu yere yakın bir semtte sona ermiştir.

Dirimtekin'in özel hayatında eşinin ve kendisinin soylarının köklü ailelere dayanıyor olmasının etkisi hakkında yazarlar tarafından dile getirilmiştir. Kendisiyle yakın görüşen Eyice, Onun uzun yıllar mensup olduğu ailenin tarihi üzerine yazmayı düşündüğünü fakat gerçekleştirmediği bilgisini vermiştir. Ayrıca Dirimtekin'in Dukakinzadeler'le bağımlı göstermek için yaptırdığı armayı evindeki duvara astığını, parmağına da yüzük olarak taktığını yazmıştır. Evlenmesinden dolayı askerlik mesleğinden ayrılmasına kanuni neden olarak gösterilen eşi Anjel, Beyrutlu Maruni zengin bir aileden Selim Hahna Frej'in üç çocuğundan biriydi. Kendi soyadlarıyla anılan yedi katlı apartmanda oturan Selim Hahna'nın babası Arap, annesi Amerikalıydı. Selim

³¹A. Halûk Dursun, "Ayasofya Müzesi Yıllığı", Erişim: 27 Nisan 2023, http://www.abmethalukdursun.com/index.php?lang=tr&page=9&anIIcat_1=0&anIIitm_1=42

³² *Ayasofya Müzesi Yıllığı*, No:1, (İstanbul: Maarif Matbaası,1959)

³³ Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi*, agm, 4607; Eyice, agm, 264.

³⁴ Çelik Gülersoy bu apartmanın 1948'de 150000 liraya satıldığını söylemektedir. "Frej Apartmanı", Konuk Yazar Çelik Gülersoy, *Cumhuriyet*, (7/8/1989); Eyice, agm, 266; Cumhuriyet gazetesinde verilen ölüm ilanında Dirimtekin ailesinin bazı fertlerinin isimleri verilmiş fakat çocuklarından bahsedilmemektedir. Başka yazılarda da çocuklarından bahsedilmemiştir. Anlaşılan çocukları yoktur. Burhan adlı bir erkek kardeşi ve yeğeni Canan Dirimtekin ile yengesi Bilge Dirimtekin isimleri ölüm ilanında görülmektedir. *Cumhuriyet* (28 Eylül 1976)

Hahna'nın eşi Polin de Beyoğlu'nun tanınmış zengin Levanten ailelerinden Glavaniler'dendir.³⁵ Dirimtekin ailesinin aristokratik görünümüleri, tavırları, giyimleri, kuşamları katıldıkları sosyete, resmî ve diplomatik davetlerde onları aranan kişiler arasına sokmuştur. Dirimtekin, davetlere klasik elbiselerin üzerinde aldığı nişanları takarak, eşi de dönemin modasına uygun kıyafetler, şapkalar giyerek katılmaları toplantıların dikkat çeken ve aranan figürleri olmuştur.³⁶

ESERLERİ VE ASKERİ TARİHÇİLİĞİNE BİR BAKIŞ

Feridun Dirimtekin'in ilk yazarlığı Askeri yayınlar yapmadan önce *Türk Kadın Mecmuası* adlı dergide çıkan yazılarıyla başlamıştır. Burada çıkan yazılarını Feridun Necdet adıyla yayınladığı *Onlar ve Biz* adlı bir kitapta toplamıştır.³⁷ Askeri Tarih, Bizans ve Osmanlı tarihi üzerine verdiği eserleri yayınladığı dönemlere genel olarak bakıldığında çeşitli kurumlarda yaptığı görevler Onun araştırma alan ve konularını belirlemede etkin olmuştur. Ayasofya Müzesi Müdürlüğü'ne başladıktan sonra eserleri ağırlıklı olarak Bizans ve İstanbul konulu çalışmalardır. Semavi Eyice, Türkiye'de Bizans çalışmalarını ele aldığı makalesinde Dirimtekin'e de yer ayırmış ve bunlardan bahsetmiştir.³⁸ İstanbul ve Fethi konu alan çalışmaları İstanbul Fetih Cemiyeti'nde üye olduğu zaman yoğunluk kazanmıştır. Sanat tarihi, mimari, arkeoloji, tarih gibi alanları kapsayan eserleri Dirimtekin'in hayatı ve bibliyografyası hakkında ayrıntılı bir şekilde yazan Eyice'nin Onu, "Trakya Araştırmacısı" olarak tanımlaması daha çok Bizans çalışmalarına başladıktan sonraki bir sürece ilişkindir. Bu tanımlama Dirimtekin'in birbirinden farklı alan, dönem ve konuları içeren yayımlarıyla birlikte değerlendirildiğinde dar bir kalıbın içine sokulduğunu göstermektedir. Burada ifade "Trakya Araştırmacısı Olarak" şeklinde olabilirdi. Bu durumda onun Trakya Araştırmaları'nı bulunduğu idari görev ve ilgi duyduğu konularla ilişkilendirebilirdik. Dirimtekin'nin eserlerine genel olarak bakıldığında onu bir askeri tarihçi olarak görmek için dönemin Harp Tarihçiliği ve resmi askeri yayınları yeterli referans olacaktır. Aşağıdaki başlık altında Onun askeri tarihle ilgili eserleri ve askeri tarihçiliği değerlendirilecektir. Böylece Onun diğer alanlardaki araştırmalarıyla askeri tarihçiliğinin karşılaştırılabilecek imkân doğarken, aynı zamanda bir araştırmacı olarak Dirimtekin'in karakteristik özellikleri ortaya çıkmış olacaktır. Resmi askeri tarih yayınları dışında kalan eserlerine bakıldığında popüler bir üslup benimsediği, kaynak tenkidi ve kullanımında sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır. Onun arkeoloji ve sanat tarihine ilişkin yazılarında da bu eksikliğin olduğunu Semavi Eyice, İslam Ansiklopedisi'ne yazdığı metinde belirtmiştir.

ASKERİ TARİHÇİ OLARAK FERİDUN DİRİMTEKİN

Dirimtekin'in Askeri resmi yayın niteliğindeki ilk eserlerinde izlediği yöntem dönemin askeri yayınlarında karşılaşılan bir geleneğin görünümüdür. Onun çeşitli alanlardaki çalışmalarının bir kısmında askeri tarihçiliğinin izlerini bulmak mümkündür. Özellikle İstanbul ve Marmara surlarını konu edinmiş olması İstanbul'un Fethi üzerine yazdığı eserleri tamamlar niteliktedir. Onun surları yazarken muhasara ve muharebe arasında ilişki kurması, muharebenin bahsedilen yerde olup olmadığı, mevzi yerleri gibi konulara dikkat etmesi, Fetihle ilgili eserinde de surlarla ilgili bahisleri

³⁵ Gülersoy, agm.

³⁶ Kul, "Mehmet Feridun Dirimtekin" Erişim: 28 Nisan 2023, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mehmet-feridun-dirimtekin-1894-1976/>

³⁷ M. Larcher, *La Guerre Turque dans la Guerre Mondiale*, (Paris: Etienne Chiron, 1926); *Büyük Harpte Türk Harbi I-III*, Çeviren: Mehmed Nihad, (İstanbul: Askeri Matbaa, 1927-28)

³⁸ "Türkiye'de Bizans Araştırmaları" Cumhuriyetin 50.Yılına Armağan Edebiyat Fakültesi, (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası. 1973), 390-394.

bunu göstermektedir. Dirimtekin'in eserlerine ve bu eserlerde işlediği konulara bakıldığında onun özellikle Ayasofya Müzesi Müdürlüğü'nden önceki dönemde yazdığı eserleri askeri tarih kurumları tarafından yayınlanmış, resmi yayınlar olduğu anlaşılır. İlk askeri yayını Harp Akademisi'nde görev yaptığı yıllarda yazdığı "Büyük Harp, Türk Cepheleri" adlı bir serinin parçasıdır. Bu seri Kafkas, Çanakkale ve Filistin Cephelerinden oluşturulmuştur.³⁹ Harp Akademisi'nde ders kitabı olarak kullanılan bu eserlerin başlığı yayımlanmalarından önceki ve sonraki yıllarda yazılan seri eserlerdeki adlandırmayla benzerlik göstermektedir. Mehmed Nihad'ın 1922'de yayımlanan eserinde kullandığı başlık "*Cihan Harbinde Osmanlı Harekâtı*" idi. Dirimtekin'in 1927'de yayımlanan eserleriyle aynı yıl M. Larcher'in *Büyük Harpte Türk Harbi* kitabı 1926'da Fransızca yayınlandıktan sonra ve Türkçeye tercüme edilmiştir.⁴⁰ Sonraki yıllarda Fahri Belen'in yazdığı seri kitapları genel olarak "Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi" olarak adlandırması Belen'in ilham kaynaklarını göstermektedir. M. Larcher'in kullandığı adla ondan daha önce yazan Mehmed Nihad'ın kullandığı kitap başlığı hemen hemen aynı anlamdadır.

Dirimtekin'in ilk tarih eseri olan Çanakkale Cephesi kitabı metnin akışı ve içeriğiyle de dönemin harp tarihi kitaplarıyla benzerlik göstermektedir. Kitaplarında tarihi arka planı içeren genel vaziyet, askeri coğrafya, tahkimat, orduların nicelik ve niteliği gibi konuları belirli bir düzen içinde ele almıştır. Örneğin Çanakkale Muharebeleri kitabında, Boğaz ve çevresinin coğrafyası, ulaşım ve lojistik imkanlar, demografik özellikleri verdikten sonra mevcut durum ve muharebelerin anlatımına girmiştir. Ayrıca mayın hatları, tahkimat, batarya ve toplar hakkında bilgi, tarafların askeri teşkilatı ve konuşlanması, harekât planı, zaiyat sayısı ve sonuçta değerlendirme bulunmaktadır. Dirimtekin Büyük Harp serisinde Filistin Cephesi'ni de yazmıştır. Malazgirt, Konya-Düzbel, Haçlı dönemi Eskişehir ve İnönü muharebeleri, Kırım Harbi, 1736-39 Avusturya-Rus Seferi, 1831-1840 Mısır Seferi, 1714-18 Avusturya-Venedik Seferi, Kadeş Meydan Muharebesi, Nizip Seferi gibi büyük kısmı Askeri Mecmua'da yayınlanan makaleleri kitaplaştırılmıştır. Ayrıca *Memleketin Harbe Hazırlanması* adlı bir kitabı ile Tank adlı tercümesi bulunmaktadır. Sivil yayınevlerinden yayımlanmış harp konulu eserlerinde de Dirimtekin, askeri yayınlardakine benzer bir yöntemi takip etmiştir. Genel siyasi vaziyet. Orduların durumu, tertibi, asker kaynakları, harekât planları gibi konulara da değinmiştir, fakat yazdıkları ders kitabı ve askeri mecmuadaki derinliğin ötesine geçememiştir. Harple ilgilenmiştir, ama ilgilendiği konuların zaman aralığı, harp usulleri, ordu teşkilatları, harbin meşruiyeti, gerekçesi, kullanılan silahlar, askeri sınıflar anlamında modern savaşlarla, klasik savaşlar arasındaki farklardan dolayı tam anlamıyla bir monografik muharebe incelemesi olmamıştır. Özellikle modern öncesi dönemlere indiğinde kaynakların sınırlılığı ordu teşkilatlarının ve uygulanan taktiklerin basitliği klasik tarih anlatısı ile harp tarihi anlatısının birbiriyle iç içe geçtiği metinler oluşturmuştur. Modern dönem harplerini içeren eserleri bu anlamda Türk Harp Tarihi yazımının geleneksel anlatısına uygundur. Bunların Resmi Harp Tarihi yayınları olarak kalması da bu yüzdendir. Bu eserlerde anlatının daha mevzi bir alana yani cepheye ve askeri harekate odaklanması, teknik içerik ve anlatı dilinin olması genel okuyucuya hitap etmeyen askeri yayınlarının sonraki yıllarda yeniden yayımlanması için nedenleri ortadan kaldırmıştır. Yalnız İstanbul'un Fethi, Malazgirt gibi konular milli büyük tarih anlatısının dönüm noktalarını oluşturmasından dolayı sivil yayınlar arasında tekrar yayımlanma şansına sahip olmuştur. Örneğin İstanbul'un Fethi ölümünden

³⁹ *Büyük Harp Türk Cepheleri*, (İstanbul: Askeri Akademiler Kumandanlığı Matbaası,1927).

⁴⁰ M. Larcher, *Büyük Harpte Türk Harbi*, Nakil ve Taşhiye Eden: Kaymakam Bursalı Mehmed Nihad, (İstanbul: Askeri Matbaa, 1927).

sonra dahi yakın bir zamanda yayımlanabilmiştir. Malazgirt üzerine yazdıklarının bazıları da akademik dergi ve yayınevleri tarafından yayımlanmıştır. Dirimtekin'in askeri tarihle ilişkilendirilebilecek kitaplaşmış eserleri ve bazı makaleleri aşağıda verilmiştir. *Askeri Mecmua*'da yayınladığı makaleler bu mecmuadan ayrı Mecmuanın Lahikası olarak basılmıştır.

1. *Türk Ordusunun Eski Seferlerinden Nezîp Seferi 1831-1840 Seferi*, İstanbul 1931.
2. *Büyük Harp, Türk Cepheleeri, Kafkas Cephesi*, İstanbul 1927.
3. *Büyük Harp -Türk Cepheleeri, Filistin Cephesi*, İstanbul 1927.
4. *Büyük Harp – Türk Cepheleeri, Çanakkale Cephesi*, İstanbul 1927.
5. “1714-1718 Türk-Avusturya-Venedik Seferi”, *Askeri Mecmua*, 49/84 (1932).
6. *1736-1739 Türk Avusturya Rus Seferi*, İstanbul 1928.
7. *1853-1855 Seferinde Rumeli ve Kırım Harekâtı*, Askeri Mecmua Lahikası, Tarihsiz.
8. “Kadeş Meydan Muharebesi”, *Askeri Mecmua*, 52/95 (1934), s. 959-986.
9. “Malazgirt Meydan Muharebesi”, *Askeri Mecmua*, 54/101 (1936), s. 1103-1120.
10. *Malazgirt Meydan Muharebesi*, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1943.
11. “Selçukluların Anadolu’da Yerleşmelerini ve Gelişmelerini Sağlayan İki Zafer”, *Malazgirt Armağanı*, Ankara 1972, 231-258.
12. *Haçlı Seferlerde İnönü ve Eskişehir Meydan Muharebeleri*, İstanbul 1946.
13. *Memleketin Harbe Hazırlanması*, Askeri Matbaa, 1932.
14. *İstanbul’un Fethi*, İstanbul Belediyesi Yayını, İstanbul 1949
15. *Konya ve Düzbel (1146-1176)*, Ahmet Said Matbaası, İstanbul 1944.
16. *Fetihden Önce Marmara Surları*, İstanbul Fetih Derneği Yayınları, İstanbul 1953.
17. *Fetihden Önce Haliç Surları*, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1956.

Dirimtekin'in yayınları burada yukarıda verilen listedekilerin çok daha fazlasıdır, fakat burada askeri tarih kapsamında bir tercih yapılmıştır. Ayrıca Semavi Eyice askeri yayınlarıyla birlikte diğer yayınlarını içeren ayrıntılı bir bibliyografyayı Dirimtekin hakkında yazmış olduğu makalenin sonuna kronolojik sırayı gözeterek toplu halde vermiştir

SONUÇ

Bu makalenin amacı giriş kısmında belirtildiği üzere Feridun Dirimtekin'in hayatı ve eserleri üzerine yapılacak bir değerlendirmeye, onu bir askeri tarihçi olarak tanımlayarak konuyla ilgili araştırmacıların bu yönde dikkatini bu yönde çekmekti. Hayatı, eserleri ve tarihçiliğine dair

hazırlanan makalemizin amacına ulaşacağı kanaatindeyiz. Hayatına dair hakkında ilk defa bu makalede eklenen bilgilerle, daha önceden yanlış bilinen veya bilinmeyen az da olsa bazı noktalar tashih edilmiştir. Tarihçiliği ve askeri yayınları üzerinden yaptığımız değerlendirme onun bir askeri tarihçi olarak niteliğini ve Türk Askeri tarih yazımına katkısını ortaya koymuştur. Dirimtekin'in eserleri askeri tarihçilik olarak belirli konularla ilgili literatüre katkı sağlamış, fakat bu konularla ilgili yeterli niteliğe sahip monografik eserler olmadığı anlaşılmıştır. Ayrıca onun bazı eserleriyle döneminin popüler tarihçileri arasında değerlendirmek de mümkündür. Eserlerindeki üslup bunu göstermektedir. Semavi Eyice'nin onun diğer alanlardaki çalışmalarıyla ilgili tespit ettiği amatörlüğü askeri tarih metinlerinde de görülmektedir. Buna rağmen Dirimtekin'in yayınlarının alan çalışmalarına ve askeri tarihçiliğin gelişiminde literatüre katkılarından dolayı belirli bir kıymeti olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca onun her alandan eserinde askeri tarihçilik tecrübesinin izlerine rastlamak mümkündür. Askeri resmi yayınlar haricinde sivil yayınlarda basılan eserleri popüler askeri tarih eserleri olarak değerlendirmenin doğru olduğu kanaatindeyiz. Bu makalenin amacı dışına çıkmamak için geniş kapsamlı bir inceleme ve ona uygun bir veri kullanımı olmamıştır. Amacımıza uygun olarak belirlediğimiz sınırların ötesine çıktığında Dirimtekin konusunun eserleri ve kendisi hakkında daha geniş kapsamlı bir araştırmanın konusu olması gerektiği düşüncesine varılmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Devlet Arşivleri. BCA. *Cumhuriyet Halk Partisi*, 1727-1020-2, 24/05/1945.

Devlet Arşivleri. BCA. Muamelat Genel Müdürlüğü, 81-534-10, 28/10/1939.

Millî Savunma Bakanlığı Arşivi. *Subay Şahsî ve Emeklilik Dosyaları*. Feridun Dirimtekin. 1328C-P.02.

Milli Savunma Üniversitesi Kara Harp Okulu Arşivi, *Künye Defterleri*, 38 Numaralı Defter, Sıra No: 1126.

Sürelî Yayınlar

Cumhuriyet

Tetkik Eserler

“İstanbul Ayasofya Müzesi Müdürlüğünden Emekli Feridun Dirimtekin Vefat Etti”, *ICOM-Müzeler Bülteni*, sy. 14 (1976).

“Yönetim Kurulu Başkanımız Feridun Dirimtekin Vefat Etti”, *TİOK Belleteri*: 55/334 (1976).

ERSÜ, Hüsnü, 1912-1913 Balkan Savaşı’nda Şarköy Çıkarması ve Bolayır Muharebeleri, Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006.

EYİCE, Semavi, “Trakya Araştırmacılarından Feridun Dirimtekin, 1894-1976”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, (1979-80), 259-285.

FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri, “XXVI. Delhi Milletlerarası Şarkiyatçılar Kongresi”, *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, Cilt 4, Cüz 1-2, 1964, 104.

KOÇU, R. Ekrem, “Dirimtekin, Feridun”, *İstanbul Ansiklopedisi*, VIII, 4606-4607.

LARCER, M., Büyük Harbde Türk Harbi, (Nakil ve Taşhiye Eden: Kaymakam Bursalı Mehmed Nihad), *Askerî Matbaa*, İstanbul, 1927.

NEBİOĞLU, Osman “Dirimtekin (Dukakinoğlu), Feridun”, *Türkiye’de Kim Kimdir Ansiklopedisi*, İstanbul 1961-62, Nebioglu Yayınevi, İstanbul.

TOGAN, Zeki Velidi, “XXII. Beynelmillel Müsteşrikler Kongresinin Meaisi ve İslam Tetkikleri”, *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, Cilt I, Cüz 1-4, 1953, s.28.
http://www.ahmethalukdursun.com/index.php?lang=tr&page=9&anIicat_1=0&anIitm_1=42Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, Cumhuriyet Arşivi

İnternet Kaynakları

<https://aturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mehmet-feridun-dirimtekin-1894-1976/>

<https://islamansiklopedisi.org.tr/dirimtekin-feridun>

<https://www.tedclub.org.tr/sayfalar/detay/24/ted-in-tarihcesi>

<https://www.thk.org.tr/baskanlarimiz>